

"בין הגבולים" במגילת פשר בראשית ג (4Q254)

אלכסיי (אליהו) יודיצקי ואסתר הבר

א 16. בארמית של המגילות נמצאת המילה **תחום** במגילה החיצונית לבראשית, כגון [ו]עבר תחומא דן מי ימא רבא" (1Q20 xvi 11). במקורות חז"ל השם **גבול** נדיר למדי, ובמקומו משמש **תחום** השואל מן הארמית. צורת הרבים **גבולין** נתייחדה בלשון חכמים לארץ ישראל שמחוץ לירושלים, כגון בתוספתא (חלה ב, ח): "עשרים וארבע מנות כהונה ניתנו לאהרן ולבניו ... אלו הן: עשר במקדש וארבע בירושלים ועשר בגבולין". משמע צורת היחיד **גבול** זהה לרוב לזה של **גבולין**, כגון "אין לו אחריים ותוך – אין לו בית הצביעה; אחד קדשי מקדש ואחד קדשי הגבול" (תוספתא כלים, בבא בתרא ג, יב). אולם לעיתים רחוקות **לגבול** יש המשמע המקראי 'אזור, תחום', כגון "אני לא באתי בגבולה היא באתה בגבולי" (עבודה זרה ג, ד), ובתלמוד הבבלי יש **לגבול** משמעות מעין 'קו גבול' ביחוד בצירוף **גבול יש ל-**, כגון "גבול יש לה: פחוטה מבת שלש שנים נעקרת, בת שלש שני' אינה נעקרת" (עבודה זרה כד ע"ב).

מגילת פשר בראשית ג (4Q254) קטועה מאוד ושרדו ממנה מילים וצירופי מילים בודדים בלבד. אולם כדרכן של מגילות הפשר מקומראן מצוטטים בה תדיר פסוקים מן המקרא שעל בסיסם אפשר להציע צירופי קטעים והשלמות לטקסט החסר. כך הדבר גם בקטעים 5–6 של המגילה:

1	וַיִּטֹּן שְׂפָמוֹ לַסֶּבֶל וַיְהִי לְמֵסָּ עוֹבְרוֹן
2	אֲשֶׁר וְהַגְּדוּלִים
3	עוֹבְרוֹן דָּן יִדְעֵן עֲוֹמוֹ כְּאֲחֻרָּן שְׁלֹבְשֵׁי יִשְׂרָאֵל
4	וַיְהִי דָן נְחֹשׁ עָלָי דְּדָךְ שְׁפִיפּוֹן עָלַי אֲחֻרָּה הַנְּעוֹשָׁן
5	עֲקָבָי וְטוֹסָן

העיון במשמעו של **גבול** מרמז שהצירוף **בין הגבולים** במגילת פשר בראשית ג (4Q254) יכול לפרנס הן את המשמעות 'בין האזורים' והן את המשמעות 'בין קווי הגבול'. נראה לנו לבכר את הפרשנות מלשון 'אזור' הרגיל בכל רובדי העברית שנסקרו לעיל. והוא אף מתאים לתרגום השבעים המתרגם את המשפטים מלשון 'נחלה', חלקה המועברת בירושלמי⁴ ולכן כנראה מכונן התרגום הירושלמי לבראשית הגורס "פיני תְּחוּמֵי אֲחֻרָּה".

צירוף הקטעים מאושש על סמך הציטוט של בראשית מט, טו: "וַיִּצְרָא קִנְיָהּ כִּי טוֹב וְצֵאת הַקָּרֶץ כִּי נִצְמָה וַיִּט שְׂקָמוֹ לְקַבֵּל וַיְהִי לְמֵסָּ עֲבָדִי שְׁבִשׁוּרָה 1, ושל בראשית מט, טז–יז: "דָּן יִדְעֵן עֲוֹמוֹ קָאָחַד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָן נְחֹשׁ עָלָי דְּדָךְ שְׁפִיפּוֹן עָלַי אֲחֻרָּה הַנְּעוֹשָׁן סוּס וַיִּלַּל רַבְּבוֹ אֲחֻרָּה שְׁבִשׁוּרָה 3–5. יש להניח אפוא שבשורה 2 היה פשר לבראשית מט, אולם טעם המילה **הגדולים** בהקשר זה אינו ברור. ואכן עיון בתצלומים החדשים שבאתר רשות העתיקות במרשתת מגלה כי במקום **הגדולים** יש לקרוא **הגבולים**. מסתבר שכאן אין **הגבולים** אלא פשר התיבה המקראית **המשפטים** שבבראשית מט, יד: "וַיִּשְׁשֶׁךְ תָּמָר גֶּרֶם רֶבֶץ בֵּין הַמִּשְׁפָּטִים". בכך תיפתר גם הנ"ל הסופית שלפני התיבה, ומוצע להשלים (בין) **הגבולים** על סמך הכתוב **בין המשפטים**.

1. למחזור המדעי ראו, G. Brooke, '4QCommentary on Genesis A', in idem et al., *Qumran Cave 4, XVII: Parabiblical Texts, Part 3* (DJD 22), Oxford 1996, p. 185–208. גרסת קומראן (מגילות מדבר יהודה: החיבורים העבריים, כרך ב, ירושלים תשל"ג, עמ' 256) אינה שונה בעיקרה מן הגרסה של ברוך. למגילה זו שויכו 17 קטעים קטנים. לפי הבחינה הפלאוגראפית היא נכתבה כנראה בראשית ימי הורדוס (המאה הראשונה לפני הספירה). האותיות החלולות הן השלמות. אות שמעליה נקודה היא אות שקריאתה מסופקת אך מסתברת למדי, ואת שמעליה עיגול חלול היא מועדפת.
2. כתובת: <http://www.deadseascrolls.org.il>.
3. באנציקלופדיה המקראית (כרך ה, עמ' 637) נמנו 13 ביאורים לתיבה, כגון 'תחומים', 'נחלות', 'אדמות-ספר', 'שבילים', 'מדמנות', 'ערמות', 'בבעות', 'מכלאות צאן', ראו שם בסוף הערך הפניות לדיונים בעניין. ראו עוד ת' גלעד, 'משפטים', בית מקרא כד (תשל"ט), עמ' 33–44.
4. נדמה שאין כאן אלא פירוש המיוסד על ניסוח עברי של תרגום אונקלוס. התרגום היווני של סיקסוס לתיבה **המשפטים** בספר שופטים הוא *metalygia*, היינו 'אדמת גבול, ספר', מונח המציין שטח שבין הצבאות לפני הקרב או שטח הנמצא במחלוקת בין שתי ישויות וכיוצא בזה. נראה שלכך כיוונו רב סעדיה גאון בתרגומו 'בין אלצפין' היינו: 'בין השורות', ו"א אבן עזרא בביאורו 'מערכות', וכוונתו ליחידות הצבאיות; ראו י' קאפח (עורך). תהלים עם תרגום פירוש גאון רבינו סעדיה בן יוסף פימוני זצ"ל, ירושלים תשכ"ו, עמ' קסא–קסב, הערה לפסוק יד.
5. על הקשרים בין מגילות מדבר יהודה לתרגומים ארמיים קדומים ראו מ' בר-אשה, לשונות ראשונים, ירושלים תשע"ב, עמ' 99–94.
6. ראו למשל מילון בן-יהודה, כרך ב, עמ' 674–675; ש"י פיך, האוצר, ורשא תרע"ב, כרך א, עמ' 339–340.
7. ראו מ' קיסטר, 'ספרות החכמה בקומראן', בתוך מ' קיסטר (עורך), מגילות קומראן: מבואות ומחקרים, ירושלים תשס"ט, עמ' 306.
8. וכך גם תרגם עקילס על אתר, ראו F. Field, *Origines Hexaplorum*, I, Oxford 1875 (Hildesheim 1964), p. 71

התיבה **המשפטים** מוזמנת בתנ"ך פעמיים (בראשית מט, יד; שופטים ה, טז), וכדוגמתה **שפטים** (תהלים סח, יד; יחזקאל מ, מג). התיבה סתומה, והוצעו לה פתרונות רבים.⁵ אולם כבר תרגום אונקלוס לבראשית, תרגום יונתן לשופטים ותרגומים ארמיים אחרים תרגמו את התיבה במילה **תחומים** היינו 'גבולות'. **תחום** היא המקבילה הארמית למילה העברית **גבול**, ורבים ממפרשי המקרא, ובהם רש"י, רשב"ם ור"י בכור שור, ביארו גם הם את התיבה **המשפטים** 'תחומים', כנראה בעקבות תרגום אונקלוס. הגדיל לעשות חזקוני (ו' חזקיה בן מנחם) שבפירושו לדברים לג, יח כתב "רובץ בין המשפטים – בין הגבולים לשמור את שדותיה". נראה אפוא שפתרון המילה **המשפטים** לאגבולים⁶ קדום הוא, ומתברר הפשר ותרגום אונקלוס ניקו מאותו מקור:⁷ אולם המשמעות המדוקדקת של השם העברי **גבול** וכמוהו השם הארמי **תחום** אינה מבוררת, ולפיכך גם הפירושים לתיבה **המשפטים** המצוטטים לעיל אינם חד-משמעיים. במילונים נוכרו שתי משמעויות עיקריות למילה **גבול** במקרא: 'קו גבול', כגון 'גְּבֹול שְׁמֹנֶת פֶּלַע יַעֲבֹרוּן בֵּל לְשׁוֹבוֹן לְכִסּוֹת הַקָּרֶץ' (תהלים קד, ט), ו'אזור', 'תחום', כגון 'וַיִּשְׁבוּ בְנֵי לְבָבָלָם' (ירמיהו לא, יז).⁸ אף במגילות מדבר יהודה **גבול** מתבאר כ'אזור, תחום', כגון 'כיא אִין מְשַׁחִית בְּגְבוּלֵיהֶם רוּחֵי רִשְׁעֵי לוּ יִתְחַלְכוּ בִּם' (4Q511 1 6–7) ובמוכן מושאל: "זועמד פעמי בגבול רשעה" (הודיות י, 8). אך אפשר שגם לכך 'גבול' כבכתיבים "וגבולות הגבלתה לנו אשר את עובריהם ארותה" (4Q266 11–10); "ולסיע גבול אשר גבול ראשנים בנחלתם" (ברית דמשק, גניזה,